

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ח

פרשת שמות

א. אברבנאל.

פרק ב', פסוקים ו'-ח:

וַאֲמַנִם אָמְרוּ: "וּתְתַצֵּב אַחֲתוֹ מֵרְחוֹק", הַקְּרוֹב אֲצִלִּי הוּא שְׁנֹאמֵר עַל מְרִים, וְשֶׁהִיא הִיתָה אֲזִי כְמוֹ בַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים, כִּי לֹא מִצִּינוּ מִנֵּין שְׁנוּתִיהָ כְּתוּבִים ט"ו.

וְהִנֵּה בַת פְּרַעֲהַ יֹצֵאתָ לְרַחוּץ בְּמִימֵי הַיָּאֹר, כִּי הִיָּה הַזְּמַן חָם, וְלִהְיוֹתָ כְּבוֹדָה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה, בַּקֶּשָׁה מִקּוֹם צָנוּעַ שְׁלֹא תִרְאָה עֲרוּמָה. וְלֹא מִצָּאָה מִקּוֹם הַגּוֹן בְּצַנִּיעוֹת קְרוֹב לַמְדִינָה, כְּמִקּוֹם הַזֶּה. וְאָמַר, שְׁנַעְרוּתִיהָ הָיָה הוֹלְכוֹת עַל יַד הַיָּאֹר, אִם לְטִיִּל, וְאִם לְשִׁמּוֹר שְׁלֹא יָבֵא אִישׁ לְרֵאוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא עֲרוּמָה. וַיַּעַן הִיתָה הַתִּיבָה בַּתוֹךְ הַסּוּף וּבַת פְּרַעֲהַ לֹא יָכֹלָה לִיכַנֵּס שָׁמָּה, לָכֵן שִׁלַּחָה אֶת שַׁפְחָתָהּ שֶׁנִּשְׁאַרָה עִמָּה לְשִׁמֵּשׁ בְּרַחֲצֵתָהּ שֶׁתִּקַּח אֶת הַתִּיבָה. וְלִפְנֵי שְׁנַעְרוּתִיהָ לֹא הָיָה בְּמַעֲמָדָה כִּי הָיָה הוֹלְכוֹת עַל יַד הַיָּאֹר, וְנִשְׁאַרָה בַת פְּרַעֲהַ לְבַדָּה עִם אִמָּתָהּ, לָכֵן לֹא רָאוּ נַעֲרוּתִיהָ דָבָר מִזֶּה. וּבִזְזָה הָאוֹפֵן הָיָה הַדָּבָר סוּד בִּינָה וּבֵינָן אִמָּתָהּ, וְלֹא נוֹדַע לְמֶלֶךְ מִהָיָה מִשְׁפֵּט הַנֶּעֱרַר וּמַעֲשָׂהּ. וְהוֹתֵרָה בִּזְזָה הַשְּׂאֵלָה הַשְּׂנִיָּה.

וְזָכַר הַכְּתוּב, שֶׁכֹּאשֶׁר פִּתְחָה בַת פְּרַעֲהַ אֶת הַתִּיבָה רֵאתָה שֶׁהִיָּה יֵלֵד, רוֹצֵה לֹמַר קִטּוֹן בְּצוּרָתוֹ וְאִיכָרִיו, וְהוּא אָמַר: "וּתְרֵאֵהוּ אֶת הַיֵּלֵד" - בְּשָׁנֵי כְּנֻיִם. וּמִצַּד אַחַר רֵאתָה בּוֹ דָבָר מִתְמִיָּה, שֶׁבְּכִיתוֹ הָיָה⁴³ כְּנֵעַר, וְהוּא אָמַר: "וְהִנֵּה נֶעֱרַר בּוֹכָה". וּמִשְׁתֵּי הַבְּחִינּוֹת הָאֵלֶּה קִרְאתָהּ פֶּעַם "יֵלֵד" וּפֶעַם "נֶעֱרַר". וְגִזְרָה מִפְּנֵי זֶה שֶׁמִּילְדֵי הָעִבְרִים זֶה ט"ו. שְׁלִפִי שֶׁהָיָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲצוּמִים יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִיָּה רְאוּי לְזַמְנִיהֶם, כְּמוֹ שְׁנֹאמֵר (לְעִיל א, ז): "וַיַּעֲצֵמוּ בְּמֵאֵד מֵאֵד", לָכֵן הָיָה יֵלֵד וְאִיכָרִיו כְּנֵעַר. וְאִין בּוֹזֵה מִשֶּׁהָ בַעַל מוֹם, כְּדַבְּרֵי רַבִּי נַחֲמִיָּה בְּגִמְרָא (סוּטָה יב, ב), כִּי עוֹצֵם הַבְּכִיָּה הִיָּה מְעוֹצֵם הַכַּח - שֶׁהוּא שְׁלֵמוֹת, לֹא מֵרְחוֹב הַמַּעֲבָרִים יוֹתֵר מֵדָאִי - שֶׁהוּא מוֹם.

וְאַחֲתוֹ מְרִים, כְּשֵׁרֵאתָה לְקִיחַת הַתִּיבָה, נִתְקַרְבָּה שָׁמָּה לְבַת פְּרַעֲהַ לְרֵאוֹת מִהָ תַעֲשֶׂה בְּנֵעַר. וְכִשְׁשִׁמְעָה מִמֶּנָּה דְבָרֵי חֲמֵלָה, לְעוֹצֵם כַּחוֹ, שֵׁרֵאתָה בּוֹ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁרְאוּי לְזַמְנּוֹ, דְּבָרָה לְפִי כּוֹונָתָה, וְאָמְרָה: "הֵאלֹךְ וְקִרְאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעִבְרִיּוֹת וְתִינִיק לָךְ אֶת הַיֵּלֵד". לֹא שֶׁתִּנְיָקָהּ לָהּ, אֲלֵא שֶׁתִּנְיָקָהּ בְּאוֹפֵן נָאֵה כְּפִי מִהָ שֶׁרְאוּי לִילֵד לְךָ, כִּי בּוֹזֵה יִגְדֵל הַיֵּלֵד וַיִּתְעַצֵּם יוֹתֵר. שֶׁלִּהְיוֹתוֹ מִילְדֵי הָעִבְרִים, יוֹתֵר יוֹעִילָהּ חֶלֶב הָעִבְרִית מִחֶלֶב מִצְרִית⁴⁴ אוֹ אִשָּׁה אַחֲרָת. כִּי כְמוֹ שְׁאָמַר הַטְּבַעִי: מִזֶּן הַהוֹוָה רְאוּי שִׁדְמָה לְמָה שֶׁנִּתְהוּוּה מִמֶּנּוּ ט"ו.

וַיִּשֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי בַת פְּרַעֲהַ, כְּדִי שִׁיגְדֵל הַיֵּלֵד וַיִּתְעַצֵּם כָּל מָה שֶׁאֲפָשֶׁר, וַיְהִיָּה בְּיוֹפְיוֹ רְאוּי לְקַחַת אוֹתוֹ לְבֵן, וְלָכֵן אָמְרָה: "לִכִּי". וְתִלְךְ הָעֲלָמָה וְתִקְרָא אֶת אִם הַיֵּלֵד, מְבִלִי שֶׁתִּגִּיד שֶׁהִיא אִמָּה, כִּי בַת פְּרַעֲהַ אוֹלִי לֹא הִיתָה נוֹתֵנָת אוֹתוֹ לְאִמּוֹ בְּשִׁבְלֵי שְׁלֹא תִקַּח. וְלָכֵן אָמְרוּ חַכְמֵינוּ זְכֻרֹנָם לְבִרְכָה (יִלְקוּט שְׁמוֹת, קסו) שֶׁנִּקְרָאת מְרִים "עֲלָמָה" מִלְשׁוֹן הַעֲלָם, שֶׁהֵעֲלִימָה שֶׁהִיא אִמּוֹ. וְאָמַר הַכְּתוּב: "וּתִקְרָא אֶת אִם הַיֵּלֵד", וְלֹא: אֶת אִמָּה, לְהוֹדִיעַ שֶׁעֲשֵׂתָה רְצוֹן בַּת פְּרַעֲהַ בְּשִׁלְמוֹת, שֶׁלֹּא בְּלִבָּד קִרְאָה מִיִּנְקַת עִבְרִית לְהָאוֹתוֹת הַמְּזוּג, אֲבָל לְאִם הַיֵּלֵד עֲצָמָה, שֶׁהִיא כְּפִלִי כְּפִלִים נְאוֹתָהּ הַנִּינֵק אוֹתוֹ מִשָּׂאֵר הָעִבְרִיּוֹת. זֶהוּ הַנִּרְאָה לִי בְּפִסְוִקִים הָאֵלֶּה.

אֲמַנִם חַכְמֵינוּ זְכֻרֹנָם לְבִרְכָה (שם) פִּירְשׁוּ עַל "וְהִנֵּה נֶעֱרַר בּוֹכָה" פִּירוּשׁ צַח, בְּאִמְרָם שֶׁהוּא אַהֲרֹן, שֶׁהִיָּה כְּבֵר נֶעֱרַר וּבּוֹכָה עַל לְקִיחַת הַיֵּלֵד. וְאָמַר אֲנִי, שֶׁלְדַעְתָּם יְהִיָּה זֶה סָבָה לְמָה שֶׁאָמְרָה בַת פְּרַעֲהַ: "מִילְדֵי הָעִבְרִים זֶה". כִּי בְּרֵאוֹתָהּ שֶׁהִיָּה אֲצִלוֹ נֶעֱרַר עֲבָרֵי בּוֹכָה עַל לְקִיחַתוֹ, שֶׁפִּטָּה הָיָה הַיֵּלֵד עֲבָרֵי.

שמות

"ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה". והיה ראוי שיאמר: קחי. וחכמינו זכרונם לברכה (סוטה יב, ב) תרצו זה על דרך שדרשו⁴⁵, שהוא כמו: הי ליכי - הא⁴⁶ שלך. ואחרים (ילקוט שם) אמרו, שהוא כמו: הא ליכי, שהראתה לה הילד עם כל אבריו בריאים וטובים, שככה תחזיריהו לה. אבל על דרך הפשט יראה שצותה לה שתוליכהו לביתה, ולא תפחד משום אדם ותיניקהו שמה בביתה. ואמרה: "והניקהו לי", רוצה לומר, שלא תתן⁴⁷ לו החלב בצמצום ובכילות כמו שראוי בחוקך⁴⁸, אלא ברחבה כמו שראוי לבן שלי. וכן אמרה: "ואני אתן את שכרך", שלא אמרה: ואתן, לרמוז לה שכאשר היא תניקהו יותר מדאי⁴⁹ כפי מה שראוי לבן מלך⁴⁸, ככה היא בת פרעה תתן שכרה רב כיד המלך.

אלות

1. איך פרשנו מפי' את הליכת בת פרעה אל הסוף ומה וכפי' מי היה כאן סוף?
2. למה פגע "י"ד" וכמעט "נ"צ"ר ?
3. מה בדיוק הציצה מריט לבת פרעה?
4. מה השיבה בת פרעה בדיוק?
5. איך משתרבה כאן אהרון בסיפור (לפי חז"ל) ומה פרשנו לוי' מכך?
6. מה הכוונה בת פרעה?

* * *

ב. באור יש"ר .

פרק ב' פסוקים י"א, י"ב : (יא) ויגדל משה. שגדל והיה לאיש, כי מתחלה אמר ויגדל הילד עד שלא היה צריך עוד לחלב אמו, ואח"כ גדל והיה לאיש דעת: ויצא אל אחיו. כי הגידו לו את מולדתו, ולכן ילא אל אחיו העברים שהיו חוץ לעיר צבניי המלך, כי חפץ לראותם: וירא בפבלתם. נסתכל בענוים ובעמלם, ובחמלתו עליהם חס לבו על כוונתם: (יב) וידך את המצרי. לא עשה מרע"ה את המעשה הזה כפי משפט לבו, כי איך בעבור הכותו איש עברי יהרגנו, ועל שפיכת דם הוזהרו בני האדם קודם מ"ת, ומה לי שופך דם מלרי או דם עברי, גם ידע כי הענוי והשעבוד יסבבו כהנה וכהנה, ומה יועיל לעמו אם יהרוג זה האחד בנסתר, אלא כפי האמת ללחם עליו אז רוח אלהים, אשר עליה דברנו (בראשית ט"ז א'), והמלוכש זה יעשה מעשים נפלאים משקול דעת האדם, ואין דבר עומד כנגדו, כי מיד ה' זאת לו:

אלות

1. לל מה בדיוק צונה פרשנו בקטע הראשון?
2. מה קושי מוצא פרשנו בפסוקים ומצויכו לבאר?
3. איך מתווסף פרשנו להריאת המצרי צ"י מה?
4. מה לבסוף הסברו למעשה זה?

* * *

ג. חזקוני .

(כג) ויהי בימים הרבים ההם, כשארכו הימים שעברו ד' מאות שנה מזמן ברית בין הבתרים וכסבורין שכבר עבר קץ השעבוד. הרבים ההם, בעת צרה נקראים "רבים", ובעת שמחה נקראים מעטים, כדכתיב: ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה⁷⁵, פי' מאחר שעברו לא היה כל השעבוד נחשב רק למעט⁷⁴. וימת מלך מצרים, קדם הקדוש ברוך הוא והמית פרעה, ואחר כך: ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך⁷¹, פן יאמר משה: איך אלך ושמע פרעה והרגני, כדכתיב: ויבקש להרוג את משה⁷⁵, דבלאו הכי הוה משתמיט, דכתיב: מי אנכי כי אלך אל פרעה⁷⁶, ואומר: לא איש דברים אנכי⁷⁷, ואומר: שלח נא ביד תשלח⁷⁸. ויאנחו בני ישראל, יודעים היו שהוטל עליהם שעבוד של ד' מאות שנה, אבל סבורים היו שהתחילו מברית בין הבתרים, ולפיכך ויאנחו, ועל ידי כך מהרו בני אפרים לצאת והם לא התחילו אלא משנולד יצחק. ד"א כל זמן שאותו מלך חי היו מצפין שמא כשימות זה יתבטלו גזרותיו מעלינו, שכן מנהג כשמלך מת מיד מתירין את החבושין שבכל עיר ועיר, וכשמת זה לא נתבטלו גזרותיו, אמרו: מעתה אין לדבר סוף*, לפיכך ויאנחו.

(כד) את נאקתם, מחמת נוגשי פרעה, כדכתיב בסמוך: ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו⁷⁹. ויזכור אלהים את בריתו שאמר: וגם את הגוי אשר יעבודו וגו'⁸⁰, ונשלם זמן השעבוד של ד' מאות שנה משנולד יצחק שנאמר לאברהם בברית בין הבתרים.

(כח) וירא אלהים את בני ישראל, נתן לב * להסתכל בצרת שעבודם, דוגמא: ראה אתה אומר אלי ⁸¹, וראיתי את הדם ⁸². וידע אלהים, לשון ידוע תדע פני צאנך ⁸³, הכין לבו ורחמיו לדעת צרתן. ד"א וירא אלהים את בני ישראל, מה שהיו עושים להם בגלוי, וידע אלהים, מה שהיו עושים להם בסתר, וכן אמרו רבותינו ⁸⁴: וירא את ענינו ⁸⁵, זו פרישות דרך ארץ, כמה שנאמר: וידע אלהים, שדבר זה לא ידע איש בחברו, רק הקדוש ברוך הוא שהנסתרות שלו.

מלכות

1. איך פרשנו מין את אריכת הימים כאלות מצרים?
2. למה הולך מותו של מלך מצרים?
3. למה ולמה נאחו בני ישראל?
4. מתי החלו שנות השיעבוד למצרים?
5. איך פרשנו מין את: "ורא, וידע - אלוקים"?

* * *

ד. כלו יקר .
פרק ג' פסוק ז':

[ו] ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי.
"ראיתי" משמע לשעבר, וכן כפל לשון ראיה, נראה שפך פרושו, כי רצה הקב"ה לתן טעם למשה, למה עזבם זמן רב כזה, ואחר עד עתה מלאות בצרתם. על זה אמר, לפי שעד עתה, אף על פי שבכל צרתם היו צועקים מתוף עבודתם הקשה, כל הצעקות לא היו תחנה ויבקשה מלפניו. תפלה, כי אם צעקה של תלונה, אבל לא בקשו את פני ה' עד עתה. זה הוא שאמר: "ויאמר ה' ראה ראיתי", רואה אני עכשו וגם ראיתי לשעבר "את עני עמי, ואת צעקתם שמעתי" הינו צעקה של תלונה, ולא זכרו כי אני אמרתי ליעקב: "אנכי ארד עמך" (בראשית מו,ד), ותכלית ירידה זו הייתה להצילו וגו' ולהעלותו, כמו שאמר: "ואנכי אעלה גם עלה", זה הוא שאמר: "וארד להצילו", והיה להם לשום אל לב ולבקש את פני. אבל עתה "צעקת בני ישראל באה אלי" כי התפללו אלי בלב שלם, על בן ראיתי תפלתם, וראיתי גם "את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם" אשר לא בדת, לפיכך "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה", "עתה" - תכף, כי כן דרפי שעוד הם מדברים ואני אשמע.

מלכות

1. למה פצמים "ראה, ראיתי"?
2. צעקה כתלונה לא נצתה, רק כאשר הפכה לתפילה באה תשובה?
3. מידית, איך זה מופיע בפסוק?
4. מה חידושו בשימוש במילה: "ועתה"?

* * *